

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора медичних наук, професора закладу вищої освіти кафедри описової та клінічної анатомії Національного медичного університету імені О.О.Богомольця Коноваленка Сергія Олександровича на дисертаційну роботу здобувача наукового ступеня доктора філософії Федорченка Ігоря Леонідовича «Морфофункціональна характеристика великого чепця людини в нормі і при перитоніті», подану в разову спеціалізовану вчену раду, створену згідно з наказом ректора Полтавського державного медичного університету від 30.11.2023 №401 року з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина»

Актуальність обраної теми дисертації

На сьогодні великий чепець є предметом анатомічного дослідження зарубіжних та вітчизняних вчених. Особливу увагу дослідників привертає його роль в імунному захисті при запальних і ракових процесах в органах черевної порожнини, а також використання в реконструктивних операціях, завдяки його унікальній пластичній властивості.

За наявності в тканині великого чепця людини імунокомпетентних структур він забезпечує знешкодження чужорідних агентів і динаміку перебігу імунних процесів у черевній порожнині. Крім того, він є активним учасником в процесі резорбції перитоніальної рідини та захищає черевну порожнину, утворюючи обмежувальний вал навколо внутрішньочеревного вогнища під час патологічних процесів. Великий чепець займає перше місце за частотою знаходження в ньому метастазів при раку яєчників у жінок. Виходячи із особливостей форми і топографії судин великого чепця, його використовують як пластичний матеріал для трансплантації при патологіях тканин, які не піддаються лікуванню іншими способами, коли уражена зона може бути повноцінно покрита або закрита тільки тканиною великого чепця. Такі

оперативні втручання можуть проводитися як у черевній порожнині, так і поза нею. На сьогодні оментопластика використовується в клініці практичними хірургами при наявності дефектів на різних органах у людей.

Вищенаведені клінічні аспекти потребують прижиттєвих сучасних методів дослідження великого чепця з метою встановлення оцінки його будови в нормі і характеру змін при патологічних процесах в черевній порожнині. Незважаючи на численні наукові дослідження вчених, анатомія великого чепця людини на сьогодні вимагає більш детального вивчення з урахуванням запитів практичної медицини. Необхідним є обґрунтування морфометричних показників артерій і вен у правій та лівій половинах великого чепця людини у статевому аспекті різних вікових груп.

Враховуючи вище зазначене, можна вважати, що проведене Ігорем Федорченко наукове дослідження по визначенню статевих і вікових відмінностей будови великого чепця людини в нормі і при перитоніті, присвячене актуальній з теоретичної і практичної точок зору проблемі медицини.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача

Аналіз тексту дає підстави стверджувати, що дисертант під час роботи використав сучасні методи дослідження. Загальний обсяг проведених досліджень, застосовані методи, результати статистичної обробки даних, представлені Ігорем Федорченко, дозволяють судити про достатню міру обґрунтованості, достовірності основних положень дисертації та отриманих даних.

За результатами досліджень дисертантом, у співавторстві та одноосібно, опубліковано 7 наукових праць: 5 статей у фахових журналах (1 стаття у виданнях Web of Science), 2 роботи у матеріалах наукової конференції і конгресу, 1 авторське право на твір, у яких оприлюднені основні положення і висновки дисертаційної роботи.

Дисертаційна робота є фрагментом науково-дослідної роботи «Морфофункціональне вивчення внутрішніх органів людини та лабораторних тварин в різних аспектах експериментальної медицини» (номер державної реєстрації 0121U108258), що виконувалася за планом наукових досліджень Полтавського державного медичного університету.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях Федорченка Ігоря Леонідовича не викликає заперечень. Зокрема, за допомогою сучасних адекватних високоінформативних морфологічних методів дослідження структурних змін великого чепця в людей жіночої і чоловічої статі у віковому аспекті в нормі та при гнійному розлитому перитоніті встановлено, що чотирикутна, трикутна і неправильна з однією, двома, трьома і чотирма лопатями форми великого чепця людини не залежать від типу статури їхнього тіла.

Проаналізовано, за результатами власних досліджень, що з віком площа великого чепця жінок збільшується і залежить від його форми.

Уперше за допомогою соматоскопічного метода здійснено класифікацію судинних трактів великого чепця жінок і чоловіків середнього та похилого віку й описано індивідуальну варіабельність топографії судин.

В правій половині великого чепця людей виявлено чотири судинні тракти: центральний, правий медіальний, правий проміжний і правий латеральний. У лівій половині великого чепця наявні три судинні тракти: лівий медіальний, лівий проміжний і лівий латеральний. У кожному судинному тракті великого чепця людей розташована артерія і поодинокі вена.

Автором дисертаційної роботи поглиблено уявлення про особливості гістологічної структури великого чепця людей середнього і похилого віку в нормі та його перебудови при перитоніті.

Дисертантом уперше продемонстровано реактивні зміни структурних компонентів великого чепця людей при перитоніті: локальні ділянки злущення

мезотеліоцитів та фіброзної трансформації сполучної тканини, явища вираженого повнокров'я у венозних мікросудинах, в окремих із них – гемоліз; спазмовані артеріоли, в поодиноких – набухання ендотеліоцитів.

Новаторськими є дані про трансформацію неактивних «молочних плям» в активні, які містять численні лімфоцити, що вказує на їх імунну функцію. Лімфатичні вузли великого чепця при перитоніті реагують потовщенням капсули, заповненням крайової пазухи лімфоцитами.

Проведений сучасний статистичний аналіз отриманих даних, дозволив обґрунтувати й інтерпретувати їх при написанні даної роботи та інших наукових публікацій. Зробити відповідні висновки та запропонувати практичні рекомендації, спираючись на власні дані.

У наукових публікаціях автора представлені всі основні напрямки досліджень, здійснено їх узагальнення й аналіз, що підтверджуються ґрунтовними висновками.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Обґрунтованість та достовірність виконаних досліджень підтверджується достатнім обсягом досліджуваного матеріалу. Використано 40 препаратів великих чепців померлих людей різного віку і статі без патології в черевній порожнині, а також 13 препаратів великого чепця померлих осіб при перитоніті.

Шість завдань дослідження повністю відповідають меті, а їх розв'язання цілком підтверджується вибраними і проведеними сучасними високоінформативними методами, статистичною обробкою цифрових даних та дозволяє повною мірою обґрунтовувати результати роботи і стверджувати про їх достовірність.

Обсяг проведених досліджень, адекватний вибір матеріалу та методи дослідження забезпечили правильну інтерпретацію отриманих результатів. Більшість даних є цілком новими та інформативними.

Використані методи дозволяють дати повноцінну відповідь на поставлену

мету та завдання дослідження. Наукова робота достатньо і якісно проілюстрована. Висновки дисертаційної роботи відображають суть виконання поданих завдань і досягнення основної мети дослідження.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності

Дисертаційна робота виконана на високому науково-методичному рівні, відповідно до структурних та календарних планів проведення наукового дослідження, на базі достатнього фактичного матеріалу з використанням сучасних методів дослідження, повної статистичної обробки отриманих даних.

Розроблений та обґрунтований детальний план дисертаційної роботи дозволив Ігорю Федорченко отримати цілком репрезентативні дані, виконати всі завдання, які цілком витікають з поставленої мети.

Здобувач використав анатомічні, гістологічні, морфометричні та інструментальні методи дослідження. Дані методи дозволили отримати наукові результати, які розкривають сутність проблеми, що досліджується, та дають наукові факти з питань, що вивчались.

Автор застосував глибокий статистичний аналіз здобутих даних, провів узагальнення результатів дослідження, зіставляючи з відомостями, отриманими іншими науковцями, зробив власні наукові висновки, які логічно завершують дисертацію. Вищезазначене підтверджує оволодіння дисертантом методологією наукової діяльності.

Теоретичне і практичне значення наукового дослідження

Важливими у практичному аспекті є отримані Федорченко Ігорем Леонідовичем. теоретичні відомості про морфологію та ангиоархітектоніку судинного русла великого чепця в нормі та перитоніті, що допоможе клініцистам зменшити кількість ускладнень при оперативних втручаннях на органах черевної порожнини. Виходячи з потреб хірургічної практики, виявлені форми та величини площі великих чепців мають істотну значущість у його

використанні при відновлювально-реконструктивній хірургії як дистанційного трансплантата, при великих дефектах на зовнішній поверхні тіла людей та як ауто трансплантата при закритті дефекту на внутрішніх органах людини.

Установлені топографічні дані і величини артерій та вен у правій і лівій половині великого чепця людини можуть допомогти хірургам в розробці алгоритму для впевнених маніпулювань при оперативних втручаннях щодо використання великого чепця як трансплантата, так і при життєвому неінвазивному дослідженні патології самого чепця.

Отримані новітні наукові дані щодо особливостей гістологічної будови великого чепця людей при перитоніті сприяють кращому розумінню участі «молочних плям» великого чепця в його імунній функції та прогнозуванні перебігу перитоніту, а також обґрунтовують доцільність пошуку нових комплексних медикаментозних методів лікування.

Дисертаційні дані можуть бути використані вченими для подальшого вивчення змін структурної організації великого чепця при пухлинних процесах у черевній порожнині людини та перекруті пасма великого чепця.

Результати досліджень упроваджено в навчальний процес і наукову роботу кафедри анатомії людини Буковинського державного медичного університету; кафедр анатомії людини, клінічної анатомії та оперативної хірургії Дніпровського державного медичного університету; кафедр анатомії людини, гістології цитології та ембріології Полтавського державного медичного університету; кафедр анатомії людини, оперативної хірургії та клінічної анатомії, гістології та ембріології Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; кафедри морфології Сумського державного університету.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому

Дисертаційна робота має стандартну структуру, написана грамотною українською мовою з цілком логічним використанням наукової термінології й лексики. Дисертація оформлена відповідно до вимог, які висуваються до

дисертаційних робіт, складається з анотації українською та англійською мовами, списку публікацій дисертанта за темою роботи, вступу, огляду літератури, опису матеріалу та методів дослідження, двох розділів власних досліджень, аналізу та узагальнення результатів досліджень, висновків та списку використаних джерел, який містить 155 найменувань, із них кирилицею – 5, латиницею – 150. Загальний об'єм дисертації становить 172 сторінки друкованого тексту. Із них: 122 – основного тексту. Робота проілюстрована 16 таблицями і 21 рисунком.

У **вступі** досить чітко викладена актуальність теми дисертації, сформульовані мета, задачі, об'єкт і предмет дослідження, надана характеристика методів дослідження. Його оформлення відповідає загальноприйнятим для наукових робіт правилам.

Розділ «Огляд літератури» складається з шести підрозділів та висвітлений на 26 сторінках рукопису дисертації. У першому підрозділі автор подає ретроспективні, сучасні дані вітчизняних і зарубіжних науковців про розвиток та внутрішньоутробне формування великого чепця, морфологічні аспекти його структур та зв'язку з іншими органами черевної порожнини.

Другий підрозділ присвячено новітнім поглядам на зміни розміру, форми, вмісту великого чепця людини у різних вікових групах. У третьому підрозділі висвітлюються метричні параметри (ширина, довжина, площа), топографія великого чепця при різних типах будови тіла та у віковому аспекті.

У четвертому та п'ятому підрозділах оглядаються літературні джерела та подаються сучасні погляди щодо гістоструктури, особливостей кровопостачання великого чепця людини та венозного дренажу. Шостий підрозділ присвячено клінічним аспектам та особливостям використання морфології чепця для формування алгоритмів лікування при різних захворюваннях та патологічних процесах.

Отже, даний розділ побудований логічно, відомості подаються обґрунтовано, відповідно до мети дослідження, що повною мірою визначає

доцільність обраної наукової тематики. Об'єм опрацьованої літератури свідчить про достатню обізнаність та компетентність дисертанта в даній проблемі.

У розділі «Матеріали і методи дослідження» автор описує матеріали і методи дослідження, надає загальну характеристику дослідження із визначенням груп порівняння, детально висвітлює застосовані методи: соматоскопічний, анатомічного препарування, гістологічний, математичного і статистичного аналізу. Матеріал викладений в доступній для сприйняття формі. Віковий розподіл досліджуваних груп проводився відповідно до класифікації ВООЗ. Справляє враження класичний метод анатомічного препарування, за допомогою якого, за авторською методикою, проводилось визначення площі великих чепців. Цей розділ містить 2 таблиці та 1 рисунок.

Третій розділ «Анатомія великого чепця жінок і чоловіків у середньому і похилому віці при різних типах структури тіла» викладений на 45 сторінках рукопису і складається із п'яти підрозділів та ілюстрований 14 таблицями і 10 рисунками. Автор у даному розділі демонструє доцільність використання обраного комплексу досліджень, за допомогою якого проводить визначення та опис зовнішньої будови, форми і метричних параметрів великого чепця, топографії та морфометричних характеристик судин у жінок і чоловіків у середньому та похилому віці залежно від типу статури тіла. Дисертант переконливо підтверджує, що форма великого чепця не залежала від типу побудови тіла людей. Здобувачем встановлено по-перше, що судинам великого чепця характерна індивідуальна варіабельність топографії, а, по-друге, відсутність однакових типів розгалуження і анастомозування судин. У правій половині великого чепця людей наявні чотири судинних тракта, а в лівій половині – три судинних тракта. В одному судинному тракті розташовується одна артерія і одна однойменна вена великого чепця людей. Вени великого чепця формуються злиттям висхідних і низхідних дрібних вен із нижньої і середньої ділянок вільної частини великого чепця. Одна вена супроводжує однойменну артерію великого чепця і в точності повторює її топографію. Як свідчать отримані вище морфометричні дані величина довжини однойменних вен і

артерій співпадає, а величина зовнішнього діаметра більша в венах, ніж в артеріях.

Четвертий розділ «Гістологічна будова великого чепця людей в нормі та перитоніті» побудований із 2 підрозділів та висвітлений на 15 сторінках друкованого матеріалу. У даному розділі дисертант звернув особливу увагу на наявність «молочних плям» в гістологічній будові великого чепця людей, визначив їх форму, розміри, структуру та розділив на варіаційні типи.

Автор дослідив, що кількість «молочних плям» у великому чепці чоловіків і жінок похилого віку менша, ніж у людей середнього віку. Здобувач виявив, що морфологічні закономірності патологічних змін мікроструктури великого чепця чоловіків і жінок похилого та середнього віку при гнійному розлитому перитоніті мають однаковий характер. Розділ документовано 10 рисунками.

У розділі «Аналіз та узагальнення отриманих результатів дослідження» (21 сторінка тексту) Ігор Федорченко із глибоким розумінням та знанням піднятої проблеми аналізує результати власних досліджень, порівнює їх із даними інших науковців, вірно робить акцент на отриманих власних нових оригінальних даних. Цей розділ написаний у вигляді наукової дискусії із високим рівнем науково-інформаційного супроводу та використанням достатньої кількості вітчизняних та зарубіжних джерел літератури, визначає наукову новизну і практичну значущість проведеного дисертантом дослідження.

Вірогідність наведених результатів дисертаційного дослідження обґрунтована тим, що всі положення та 7 висновків дисертаційної роботи сформульовані на підставі аналізу одержаних результатів із використанням значного за обсягом матеріалу.

Висновки дисертації відповідають поставленій меті та завданням, органічно впливають з матеріалів наукового дослідження, змістовно відображають його результати, є логічними, лаконічними й інформативними, підкреслюють новизну і значущість проведеного наукового дослідження.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці

Отримані дисертантом відомості суттєво розширюють сучасні уявлення про структурні зміни великого чепця в людей жіночої і чоловічої статі у віковому аспекті в нормі та при гнійному розлитому перитоніті. Автором здійснено класифікацію судинних трактів великого чепця жінок і чоловіків середнього та похилого віку й описано індивідуальну варіабельність топографії судин, що допоможе хірургам при оперативних втручаннях щодо використання великого чепця як трансплантанта, так і при життєвому неінвазивному дослідженні патології самого чепця.

Дисертантом розроблене та зареєстроване авторське право на твір: «Алгоритм визначення метричних параметрів та площі великого чепця людини», яке може широко використовуватися в практиці наукових робіт.

Результати дисертаційної роботи доцільно впровадити в навчальний процес вищих медичних навчальних закладів України та використовувати при читанні лекцій та проведенні практичних занять на кафедрах нормальної анатомії, патологічної анатомії, оперативної хірургії та клінічної анатомії.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача.

Принципових зауважень щодо змісту та оформлення дисертації немає. Дисертація написана українською мовою, відповідає науковому стилю викладу матеріалу.

Проте, слід зазначити наступне:

1. У тексті дисертації є поодинокі друкарські та стилістичні помилки.
2. Для кращого розуміння особливостей будови та форми великого чепця людини доцільно було б зробити позначення структур на рисунках макропрепаратів: 2.1, 3.2, 3.3, 3.4.

3. Розділ 3 дещо переобтяжений таблицями, що ускладнює сприйняття даних дослідження. Доцільно було б частину морфометричних параметрів представити у вигляді графіків, або рисунків-діаграм.
4. У переліку використаних джерел міститься більше 15% джерел старших 10 років.

Слід відмітити, що всі зауваження викладені в даному відгуку, не є принциповими, носять дискусійний характер і не впливають на науково-практичну значимість виконаної дисертантом роботи.

У ході дискусії хотілось би отримати відповіді на наступні запитання:

1. Чи впливає тип статури тіла в людей середнього і похилого віку на топографію нижнього краю великого чепця?
2. Чи виявили Ви відмінні ознаки зовнішньої будови на великих чепцях людей середнього і похилого віку при гнійному розлитому перитоніті в порівнянні з великим чепцем людей без ознак запалення очеревини?
3. Чи спостерігали Ви при гнійному розлитому перитоніті взаємовідношення між лімфоїдними структурами і жировою тканиною великого чепця?
4. Чи впливає ожиріння на пластичні та захисні властивості великого чепця?

Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

Наукове дослідження проведено з дотриманням усіх етичних норм і вимог, які висувуються до біомедичних досліджень. Забір матеріалу проводився з урахуванням етичних та моральних вимог Токійської декларації, Всесвітньої медичної асоціації, Гельсінської декларації прав людини, Конвенції Ради Європи щодо прав людини і біомедицини, Міжнародних рекомендацій та відповідних законів України («Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини» № 1007-XIV від 16.07.1999 р.); відповідних Законів України згідно наказу МОЗ України № 281 від 01.11.2000 року та підтверджено рішенням комісії

з етичних питань та біоетики «ПДМУ» (наказ №170 від 24.01.2019 року), що проведені наукові дослідження відповідають морально-етичним нормам, положенням Етичного кодексу лікаря України та Етичного кодексу вченого України.

Текст представлених матеріалів дисертації Федорченка Ігоря Леонідовича на тему «Морфофункціональна характеристика великого чепця людини в нормі і при перитоніті» є оригінальним, базується на особистих дослідженнях здобувача.

Дисертаційна робота не містить елементів компіляції, фальсифікації, фабрикації, академічного плагіату та запозичень. Унікальність тексту, згідно з результатами перевірки за допомогою ліцензованого програмного забезпечення, складає 85%.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Федорченка Ігоря Леонідовича «Морфофункціональна характеристика великого чепця людини в нормі і при перитоніті», яка виконана під керівництвом доктора медичних наук, професора Степанчук Алли Петрівни, є завершеним науковим дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що розв'язують конкретне завдання для сучасної анатомії та медицини, а саме – встановити структурні зміни великого чепця в людей жіночої і чоловічої статі у віковому аспекті в нормі та при гнійному розлитому перитоніті, які допоможуть проводити діагностику та адекватне лікування патології даного органа.

Основні положення, висвітлені у дисертації, висновки та рекомендації достатньо аргументовані, автором застосовано сучасні й інформативні методи дослідження, які відповідають поставленим завданням.

Аналіз роботи дозволяє стверджувати, що дисертанту вдалось підготувати власне завершене дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення.

Дисертація виконана на сучасному методологічному рівні і за актуальністю теми, об'ємом виконаного дослідження та отриманих результатів, достовірністю висновків та положень, науковою новизною, науково-практичним та теоретичним значенням цілком відповідає вимогам Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 щодо здобуття ступеня доктора філософії та усім вимогам до оформлення дисертації, затвердженими відповідною освітньо-науковою програмою, а її автор, Федорченко Ігор Леонідович, має необхідний рівень компетентностей та заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 22 «Охорона здоров'я» за спеціальністю 222 «Медицина».

Офіційний опонент –

доктор медичних наук, професор кафедри

описової та клінічної анатомії

закладу вищої освіти

Національного медичного університету

імені О.О.Богомольця

Сергій Коноваленко

